

ประวัติและรูปแบบการสอนของชัยคัมฮัมมัดอะลี
ชุกรี อิบนิอุสมานในการเผยแพร่อิหม่าฮะรีเกาะฮ์อัลกอดีริยะฮ์
THE HISTORY AND TEACHING STYLE OF SHEIKH MUHAMMAD
ALI SHUKREE IBN USMAN IN HIS PROPAGATION
OF AL-TARIQAH AL-QADIRIYAH CONCEPT

จักรกฤช มานน้อย* และอับดุลเลาะ หน่มสุข

Jakkrit Marnnoi* and Abdullah Numsuk

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและรูปแบบการสอนของชัยคัมฮัมมัดอะลี ชุกรี อิบนิอุสมาน ในการเผยแพร่แนวคิดอิหม่าฮะรีเกาะฮ์อัลกอดีริยะฮ์ในประเทศไทย เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบบันทึกที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักคือลูกหลานของท่านชัยคัมฮัมมัดอะลี และบุคคลที่ลูกหลานแนะนำ ผลการศึกษาพบว่า ท่านชัยคัมฮัมมัดอะลีกำเนิดที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปีพุทธศักราชที่ 2391 ตรงกับปีระกา ในช่วงปลายรัชสมัยของรัชกาลที่ 3 (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) กำเนิดขึ้นในครอบครัวที่มีฐานะค่อนข้างยากจน ในวัยเด็กท่านมีอาชีพรับจ้างเลี้ยงวัว และด้วยการกำหนดแห่งอัลลอฮ์ ทำให้ท่านมีโอกาสไปศึกษา ณ เมืองมักกะฮ์ ในขณะที่อายุประมาณ 7 ขวบ ท่านได้ศึกษา ณ นครมักกะฮ์ และในประเทศต่าง ๆ แถบตะวันออกกลาง ประมาณ 40 ปี แต่ไม่มีผู้ใดทราบว่า ใครคือครูของท่าน และครูของท่านมีกี่คน หลังจากนั้นท่านก็ได้นำความรู้มาเผยแพร่ให้แก่มุสลิมในจังหวัดอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียง โดยมีรูปแบบการสอนในเชิงพูดคุยก่อนให้ข้อคิด และคำสอนที่เป็นปรัชญาที่ต้องอาศัยการตีความ โดยไม่ปรากฏว่าท่านใช้หนังสือเล่มใดเป็นหลักในการอบรมสั่งสอนสานุศิษย์ ทั้ง ๆ ที่ในตู้หนังสือของท่านมีตำรามากมาย สำหรับรูปแบบการสอนของท่านนั้น โดยหลัก ๆ นั้นมี 2 วิธี คือ การสอนแบบค่อยเป็นค่อยไป กับการสอนแบบคำพูดเชิงสัมผัส

คำสำคัญ: ชัยคัมฮัมมัดอะลี อิหม่าฮะรีเกาะฮ์ อัลกอดีริยะฮ์

วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

College of islamic studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Muang District, Pattani Province 94000

*corresponding author e-mail: Mnprint01@gmail.com

Received: 5 May 2020; Revised: 7 July 2020; Accepted: 13 July 2020

Abstract

The objectives of this study are to investigate the history of Sheikh Muhammad Ali Shukreelbn Usman and to examine his instructional strategies in his propagation of at-Tariqah al- Qadiriyyah concept in Thailand. It is a descriptive research recording the data from in-depth interview and the main informant is the descendants of Sheikh Muhammad Ali Shukree Ibn Usman and people suggested by grandchildren. The study found that Sheikh Muhammad Ali Shukreelbn Usman was born in Ayuthaya province in 1848, the year of the Rooster, in the reign of King Rama III (Phra bat Som det Phra Nang klao Chao Yu Hua). He was born in a rather poor family and worked as a herdboys for earning his living. By Allah's determination, he had an opportunity to study in the Middle East when he was 7 years old. He had been in Makkah and other countries in the Middle East for 40 years. However, nobody recognizes his teachers and number of them. After his education in the Middle East, he had been spreading knowledge to Muslims in Ayutthaya province and its neighboring provinces using an ideational conversation method inteaching and interpreting philosophical knowledge without any main textbooks while there were treasuries of religious textbooks in various fields such as Fiqh and Tasawwuf. As for his teaching style, essentially there are mainly two methods which are gradual teaching with touch-speech teaching.

Keywords: Sheikh muhammad ali, Shukreelbn usmanal-tariqah, Al-qadiriyyah

บทนำ

อิสลามมีแนวคิดใหญ่ ๆ อยู่ 2 แนวคิด คือแนวคิดแบบอะลิสสุนนะฮ์วัลญะมาอะฮ์ และแนวคิดแบบชีอะฮ์ ในแนวคิดแบบอะลิสสุนนะฮ์วัลญะมาอะฮ์นั้นก็ยังมีย่อยแนวคิดแยกย่อยออกไปอีก ซึ่งกลุ่มแนวคิดอัสฎะรีเกาะฮ์ เป็นหนึ่งในกลุ่มแนวคิดย่อย ๆ (Fakiya, 2019)

ในประเทศไทยมีกลุ่มอัสฎะรีเกาะฮ์อยู่หลายกลุ่มด้วยกัน ได้แก่ อัสฎะรีเกาะฮ์อัลกอติริยะฮ์ อัสฎะรีเกาะฮ์อัชชะลียะฮ์ อัสฎะรีเกาะฮ์อะฮ์มะดียะฮ์ อัสฎะรีเกาะฮ์อัสฎะรีเกาะฮ์รียะฮ์ และอัสฎะรีเกาะฮ์รีฟายียะฮ์ หากแต่คิดตามจำนวนประชากรแล้ว กลุ่มแนวคิดอัสฎะรีเกาะฮ์อัลกอติริยะฮ์ เป็นกลุ่มแนวคิดที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดจากประชากรของผู้ที่อยู่ในกลุ่มแนวคิดอัสฎะรีเกาะฮ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดร.คริสโตเฟอร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านอัสฎะรีเกาะฮ์ในประเทศไทย (Christopher, 2019) กล่าวว่า อัสฎะรีเกาะฮ์อัลกอติริยะฮ์นั้นมีประชากรประมาณ 30,000 - 40,000 คน และบทสัมภาษณ์ของวิเชียร หวังอับลเลาะห์ อิหม่ามมัสยิดนุรุลอิสลาม (Wangabdulloh, 2019)

ในแต่ละเกาะรีเกาะฮจะมีผู้นำสูงสุด และผู้นำสูงสุดนับว่าเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถืออย่างมากที่สุดในทุก ๆ กลุ่มของกลุ่มอัญญาเรีเกาะฮ สำหรับกลุ่มอัญญาเรีเกาะฮอัลกอติริยะฮผู้นำสูงสุดคือ ซัยค์มฮัมมัดอะลี ชุกรียอ์บนิอุสมาน ซึ่งแม้ว่าท่านได้เสียชีวิตไปตั้งแต่ปีพุทธศักราชที่ 2474 แต่คำสอนและรูปแบบการสอนของท่านยังเป็นที่กล่าวขวัญถึงอยู่เสมอ และบรรดาเหล่านักศึกษาก็ให้ความสำคัญกับคำสอนของท่าน โดยถือว่าเป็นที่อ้างอิงที่ไม่มีผู้ใดกล้าขัดแย้งหรือเห็นต่าง (Chaimongkol, 2019; Senklaw, 2019; Srimala, 2019; Wangabdulloh, 2019) จากการที่เหล่านักศึกษาก็ให้ความสำคัญต่อคำสอนของท่านซัยค์มฮัมมัดอะลี ชุกรียอ์บนิอุสมาน อย่างไม่มีข้อกังขาและไม่มีผู้ใดกล้าขัดแย้งต่อคำสอนดังกล่าว รวมถึงมีการกล่าวขวัญถึงรูปแบบการสอนที่มีตรรกะ มีปรัชญาในการนำเสนอแก่เหล่านักศึกษา เป็นปรากฏการณ์ที่นับว่าหาได้ยากในยุคสมัยนี้ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษารูปแบบและวิธีการสอนของท่านซัยค์มฮัมมัดอะลี เพื่อนำมาปรับใช้ในการเรียนการสอนและการเผยแพร่ศาสนาให้แก่ผู้วิจัยและผู้ที่มีความสนใจโดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาชีวประวัติของซัยค์มฮัมมัดอะลี ชุกรียอ์ และรูปแบบการสอนของท่านในการเผยแพร่แนวคิดกลุ่มอัญญาเรีเกาะฮอัลกอติริยะฮ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงเป็นการสัมภาษณ์ลูกหลานของท่านและบุคคลที่ถูกหลานของท่านแนะนำ จำนวน 25 คน จนถึงจุดอิ่มตัว โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ชื่อ สกุล อายุ ตำแหน่ง และอื่น ๆ
- ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับระยะเวลาของการเข้ามาสังกัดของกลุ่มแนวคิดนี้
- ตอนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับประวัติของซัยค์มฮัมมัดอะลี ชุกรียอ์บนิอุสมาน

วิธีดำเนินการวิจัย มีดังนี้

1. สร้างแบบสัมภาษณ์ และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจ และนำมาทดลองใช้ นำมาปรับปรุง และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้ง
2. นำหนังสือจากคณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
3. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติของซัยค์มฮัมมัดอะลี ชุกรียอ์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
4. ประชากรวิจัยได้จากการแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จนกระทั่งเกิดความอิ่มตัวของข้อมูล
5. หลังจากที่ได้ข้อมูลที่อิ่มตัวแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยพบว่าไม่มีผู้ใดทราบว่าเชื้อสายและต้นตระกูลของท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลี ชุกรียอบินอุสมาน หรือเรียกสั้น ๆ ว่าท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลี เป็นใคร ทราบเพียงว่าท่านเป็นบุตรของ อุสมานเป็นคนเชื้อสายมลายู และไม่มีผู้ใดทราบว่าบิดาและมารดาของท่านชัยค์มีอาชีพอะไร แม้กระทั่ง ผู้ที่สืบตระกูลมาจากท่านเองมีเพียงบางท่านเท่านั้นที่ให้ความเห็นว่า บิดามารดาของท่านน่าจะมียาชีพ ทำนา เนื่องด้วยในยุคนั้นผู้คนส่วนมากมีอาชีพทำนา และอีกประการหนึ่งท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลีมีอาชีพ รับจ้างเลี้ยงควาย จึงมีความเป็นไปได้สูงว่า บิดามารดาของท่านน่าจะมียาชีพทำนา จากข้อมูลที่ไม่เป็นที่ ยืนยันในอาชีพ อาจเป็นเพราะว่าในยุคก่อนมิได้มีการจดบันทึกอย่างเป็นทางการ และอาจเป็นไปได้ว่าใน ยุคก่อนการประกอบสัมมาอาชีพเพื่อการดำรงอยู่เป็นเรื่องที่ไม่ต้องมีความรู้ในการอ่านออกเขียนได้ ผู้คนในยุคดังกล่าวจึงมิได้มีความสนใจในเรื่องการส่งบุตรหลานเพื่อทำการศึกษา กอปรกับการเรียนใน ยุคนั้น อาศัยวัดเป็นที่ศึกษาเล่าเรียน คนที่เป็นมุสลิมจึงมิได้ส่งบุตรหลานเข้าไปทำการเรียน เนื่องจาก การเรียนที่วัดนั้นมิได้สอนทางด้าน การอ่าน การเขียนเพียงอย่างเดียว มีการสอนศาสนาและธรรมะเข้าไป ด้วย เกรงว่าอาจทำให้เยาวชนมุสลิมไขว่เขวได้ (Wangabdulloh, 2019)

การกำเนิดชัยค์มุฮัมมัดอะลี ท่านถือกำเนิดในปีพุทธศักราช 2391 ปีระกา ในช่วงปลายของ สมัยรัชกาลที่ 3 (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) (แผ่นหินอ่อนจารึก ณ มัสยิดอาลีอีตदारอยน์) หากแต่จากการสัมภาษณ์พบว่าหลาย ๆ คนไม่ทราบถึงปีเกิดของท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลี สาเหตุ เนื่องจากว่าการรับรู้ปีเกิดมิได้เป็นประโยชน์ใด ๆ โดยตรงกับข้อปฏิบัติที่พึงกระทำสำหรับแนวทาง อัญญาเรีเกาะฮ์อัลกอติรียะฮ์ (Fakiya, 2019) และอีกประการหนึ่งก็คือการบันทึกปีเกิดไม่ได้มีเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากมีบันทึกไว้เพียงเล็กน้อยจากหนังสืออนุสรณ์พิธีเปิดป้ายอาคารมัสยิดอาลีอีตदारอยน์ ซึ่งเป็นมัสยิดของท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลีเอง และหนังสือดังกล่าวมิได้มีแพร่หลายจวบจนกระทั่งปี พ.ศ. 2557 ทางเหล่าสาธุศิษย์ได้ร่วมกันทำบันทึกประวัติของท่านโดยย่อไว้บนแผ่นหินอ่อนด้านข้าง มัสยิดตรงกับทางเข้ามัสยิด แต่กระนั้นเหล่าสาธุศิษย์เองก็มิได้ใคร่สนใจจดจำปีเกิดของท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลี ทั้ง ๆ ที่บรรดาเหล่าสาธุศิษย์ไปร่วมงานในทุก ๆ ปี ตรงนี้จึงชี้ให้เห็นว่า ทัศนคติของเหล่าสาธุศิษย์หลาย ๆ คนมีความสอดคล้องกับทัศนะของชาวลิต อับดุลเลาะห์ฟาเกียห์ ที่กล่าวว่า การรับรู้วันเดือนปีเกิดของท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลี มิได้เกิดประโยชน์ใด ๆ กับการปฏิบัติศาสนกิจ หากแต่การปฏิบัติตนตามคำสอนครุยมูลสำคัญกว่า

ทางด้านการศึกษา จากการสัมภาษณ์บรรดาลูกหลานและเหล่าสาธุศิษย์ทุกคนให้คำตอบตรงกันก็คือ ท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลีได้ออกเดินทางจากประเทศไทยตอนอายุประมาณ 7 ขวบ โดยการจัดการของผู้เป็นบิดาและมารดา โดยไปศึกษา ณ นครมักกะฮ์และกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง เช่น อิรัก และประเทศอื่น ๆ เป็นเวลาประมาณ 40 ปี แต่ไม่มีผู้ใดทราบว่าท่านได้ไปศึกษาเล่าเรียนกับใครบ้าง หากคำนวณอายุของท่านในขณะที่เดินทางไปศึกษาแล้วนำมาบวกกับปีเกิดก็จะได้ว่าท่านน่าจะเดินทางไปศึกษาประมาณปี 2398 ซึ่งตรงกับคริสต์ศักราชที่ 1855

การเสียชีวิตท่านซัยค์เสียชีวิตในวันพฤหัสบดีที่ 21 เมษายน พุทธศักราช 2475 (หนังสืออนุสรณ์ พิธีเปิดป้ายมัสยิดอาลีอีดดาร์อยน์) ท่านเสียชีวิตที่บ้านลูกสาวท่านที่บางลำภู กรุงเทพมหานคร ในเวลาประมาณ 10.00 น. และเหล่าสาธุศิษย์ได้นำร่างท่านไปฝัง ณ ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามคำสั่งเสียของท่าน โดยร่างของท่านได้ถูกฝัง ณ สุสานมัสยิดอาลีอีดดาร์อยน์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันเสาร์ที่ 23 เมษายน 2475 ใช้เวลาถึง 3 วัน ในการเดินทางจากบางลำภูถึงตำบลภูเขาทอง เป็นการเดินทางโดยเรือแจว (Committee of Aliyid Daroin Mosque, 2001)

รูปแบบการสอนของท่านนั้น โดยหลัก ๆ นั้นมี 2 วิธี คือ การสอนแบบค่อยเป็นค่อยไป กับการสอนแบบคำพูดเชิงสัมผัส

1. การสอนแบบค่อยเป็นค่อยไป เป็นที่ทราบกันดีว่าสังคมในตำบลภูเขาทอง และตำบลใกล้เคียงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในยุคนั้นการศึกษาด้านต่าง ๆ ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย แม้กระทั่งการศึกษาด้านศาสนาอาจเป็นเพราะว่าการศึกษากำกตอยู่เพียงแคในวงชนชั้นสูง กอปรกับการประกอบสัมมาอาชีพในยุคดังกล่าว มิต้องพึงพาการอ่านออกเขียนได้ของผู้คน จึงทำให้ผู้คนในยุคนั้นเน้นการศึกษาแบบประสบการณ์เพื่อการนำไปประกอบอาชีพ ทำให้มิได้มีความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมมากนัก และสังคมในยุคดังกล่าวเป็นสังคมค่อนข้างเสรี สุนุกสนาน เปรียบเสมือนเมืองมัจกะฮ์ ในยุคก่อนที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ทำการเผยแพร่ศาสนาต่างกันแต่เพียงว่าสังคมในอยุธยาคนนั้น เป็นสังคมมุสลิมที่ไม่มีความรู้เรื่องศาสนามากนัก และสังคมมัจกะฮ์ในยุคนั้นมิใช่สังคมมุสลิม จึงเปรียบได้ว่าการที่ท่านซัยค์มุฮัมมัดอะลี ได้ทำการเผยแพร่แก่ชาวอยุธยาคนนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียงกับที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ทำการเผยแพร่กับชาวมัจกะฮ์ (Senklaw, 2019) และรูปแบบการสอนของท่านซัยค์มุฮัมมัดอะลีแก่เหล่าสาธุศิษย์ท่านก็ได้ถอดรูปแบบการสอนมาจากอัลกุรอานและอัลฮะดีษ เช่น กรณีของการให้ลูกศิษย์ลดละเลิกการเสพกัญชา ซึ่งเป็นการถอดรูปแบบการสอนมาจากอัลกุรอาน

ดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นว่า สังคมของมุสลิมพระนครศรีอยุธยาในยุคนั้นมิได้อยู่ในกรอบของอิสลามมากนัก โดยที่เยาวชน รวมถึงผู้คนที่อยู่ในวัยกลางคนหลาย ๆ คนยังมีความเพลิดเพลินกับการเสพกัญชา และท่านซัยค์มุฮัมมัดอะลี ท่านก็ได้ทำการเผยแพร่แนวทางฮัจญะรีเกาะฮ์อัลกอดีรียะฮ์แก่ชนเหล่านี้ โดยที่ท่านก็รู้ดีว่า เหล่าสาธุศิษย์ของท่านหลายคนเสพติดกัญชา ท่านจึงให้เหล่าสาธุศิษย์เหล่านี้แจวเรือผ่านโรงกัญชา ทำให้เหล่าสาธุศิษย์รู้สึกเปรี้ยวปากมีความอยากที่จะเสพ ท่านจึงเอ่ยถามไปว่าเคยเสพวันละกี่บ้อง เหล่าสาธุศิษย์ตอบว่า 3 บ้อง ท่านจึงตอบไปว่าวันนี้ให้แค่บ้องเดียวนะและท่านก็ได้ลดลงไปเรื่อยจากการเสพทุกวันเป็นสัปดาห์ละครั้งและจากทุกสัปดาห์เป็น 2 สัปดาห์ต่อครั้งเรื่อย ๆ ไปจนกระทั่งสามารถเลิกจากการเป็นทาสกัญชาในที่สุด

จากรูปแบบการสอนดังกล่าวสอดคล้องกับการที่อัลลอฮ์ได้มีประสงค์ที่จะให้บรรดาเศาะฮาบัตลดละเลิกการดื่มเหล้าอย่างเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นแห่งการให้ใช้สติปัญญาใคร่ครวญ อัลลอฮ์ทรงลงโองการอัลกรุอานที่ชี้ให้เห็นว่าการดื่มเหล้ามีทั้งคุณและโทษหากแต่โทษของมันนั้นมีมากกว่า พระองค์ทรงกล่าวไว้ในบทที่ 2 โองการที่ 219 ตามการอธิบายของ อาจารย์ถ้วน สุวรรณศาสตร์ ว่า

“โอ้มุฮัมมัด พวกนั้นจะซักถามเจ้าถึงเรื่องสุราและการพนันว่าเป็นข้อใช้หรือข้อห้ามอย่างไร เจ้าจึงตอบพวกนั้นเถิดว่าในการจับจ่ายใช้สอยเปลี่ยนเวียนกันระหว่างผู้ซื้อหรือผู้ขายสุราก็ดีระหว่างลูกวงกับเจ้ามือการพนันหรือคู่พนันซึ่งไม่ว่าจะเต๋ยวหรือหมูก่ดีทั้งสองนั้นเป็นบาปใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากไม่ว่าจะเป็นสุราหรือการพนัน ย่อมเป็นเหตุให้เกิดการพุ่มเถียงกัน คำทอกัน ตลอดจนถึงกับใช้วาจาที่หยาบคายระหว่างกันและกัน และไม่เป็นคุณสำหรับมนุษย์ เพราะสุรามีรสชวนดื่ม ทำให้ผู้ดื่มมีความร่าเริงทำให้ผิวพรรณผ่องใส ทำให้คนตระหนี่ถี่เหนียวเป็นผู้มีใจกว้างขวาง ทำให้เจริญอาหารและทำให้คนขลาดกลัวมีความกล้าหาญ ส่วนการพนันก็ยิ่งประโยชน์ในรูปที่ได้ทรัพย์มาด้วยความสะดวกง่ายดาย แต่ทว่าบาปของทั้งสองนั้นใหญ่ยิ่งกว่าคุณของมันเสียอีก” (Suwanasart, 2004)

บรรดาเศาะฮาบัตและบุคคลทั่วไปในช่วงแรกของอิสลามนั้น จมปลักอยู่กับการดื่มเหล้า และก็ไม่สามารถที่จะละทิ้งการดื่มเหล้าโดยฉับพลัน นอกจากจะต้องใช้วิธีลด ละ เลิกไปตามลำดับ ด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์ พระองค์จึงบอกกับบรรดาผู้ศรัทธาว่าเหล่านั้นมีทั้งคุณและโทษ หากแต่โทษของมันนั้นมากกว่า ดังนั้นผู้ที่ใคร่ครวญต่อโองการของอัลลอฮ์ก็จะทราบว่าการดื่มสุรานั้นถูกประทานลงมาเพื่อเป็นพื้นฐานให้เตรียมตัวในการ ลด ละ เลิกการดื่มสุรา จากโองการนี้อัลลอฮ์ทรงแจ้งให้ทราบว่าการดื่มสุราและการพนันนั้นมีทั้งคุณและโทษ พระองค์ทรงกล่าวในตอนท้ายว่าเหล้ามีโทษมากกว่ามีประโยชน์นั้น แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงต้องการให้ป่าวของพระองค์คือใคร่ครวญการกระทำและเป็นการเตรียมตัวเพื่อที่จะให้เลิกอย่างเด็ดขาด

ขั้นที่ 2 ขั้นแห่งการจำกัดเวลาดื่ม อัลลอฮ์ทรงลงโองการห้ามการดื่มสุราในบางเวลาโดยพระองค์ทรงกล่าวไว้ในบทที่ 3 ส่วนหนึ่งจากโองการที่ 43 ตามการอธิบายของอาจารย์ถ้วน สุวรรณศาสตร์ ความว่า

“โอ้บรรดาผู้ศรัทธา พวกเจ้าอย่าเพิ่งเข้าทำการละหมาดขณะที่พวกเจ้ายังมึนเมาอยู่จนกว่าพวกเจ้าจะสร้างมาและรู้ตัวว่าตนกำลังเอื่อยอะไร” พระองค์อัลลอฮ์ทรงสั่งบรรดาผู้ศรัทธาไม่ให้ทำการละหมาดในขณะที่มึนเมาที่ไม่รู้ว่าตนเองจะพูดอะไรหรือกล่าวอะไรในละหมาด (Suwanasart, 2004) เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่าผู้ที่มึนเมานั้นไม่สามารถที่จะควบคุมตนเองได้แม้กระทั่งคำพูด ดังนั้นการที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงห้ามไม่ให้พวกเขาละหมาดในขณะที่มึนเมานั้น เป็นการบอกเชิงสัญลักษณ์ว่าการดื่มสุรานั้นใกล้เคียงกับที่ต้องห้ามในทุกขณะ นับว่าเป็นการเข้มงวดเข้ามาอีกระดับหนึ่งสำหรับผู้ใดใคร่ครวญในโองการแห่งอัลลอฮ์ก็จะทราบว่า โองการดังกล่าวถูกประทานลงมาเป็นการห้ามแบบทางอ้อม

ขั้นที่ 3 ขั้นสั่งห้ามอย่างเด็ดขาด พระองค์อัลลอฮ์ทรงกล่าวไว้ในบทที่ 4 โองการที่ 90 ตามการอธิบายของ อาจารย์ถ้วน สุวรรณศาสตร์ ความว่า

“ไ้บรรดาผู้ศรัทธาโดยเฉพาะสุราเมรัย การพนัน เทวรูป และลูกธนูอันเป็นเครื่องเสียงโขด ซึ่งพวกกาฬมีไว้ที่บัยดูลลอห์เหมือนดังชาวจีนมีตัวไว้ในศาลเจ้านั้นย่อมเป็นสิ่งที่น่าขก้างอย่างยิ่ง จากฝีมือของชัฏตอน ซึ่งมันพรางให้มองเห็นสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่งดงาม ดังนั้นพวกเจ้าจงออกห่างจากการที่จะปฏิบัติสิ่งอันน่าขก้างเช่นนั้น เพื่อว่าพวกเจ้าจักได้มีชัยโดยได้เข้าสู่สรวงสวรรค์”

หลังจากที่ไ้้องการนี้ไ้ถูกประทานลงมา ท่านอุर्मรินคือภูกบกล่าวว่ พวกเราจบสิ้นแล้ว (Suwanasart, 2004) จากคำพูดของท่านอุर्मริน นั้นหมายความว่า การดื่มสุราเป็นสิ่งที่ต้องห้ามขั้นเด็ดขาด และเป็นสิ่งที่ชัดเจนในการห้ามแล้ว

โดยสรุปแล้วการห้ามการดื่มสุราเป็นสิ่งที่ต้องห้ามโดยอาศัยชั้นตอน 3 ชั้นตอน คือชั้นตอนที่ 1 บอกให้รู้ว่สุรานั้นมีโทษมากกว่ามีประโยชน์เพื่อให้เกิดการใคร่ครวญ ชั้นตอนที่ 2 จำกัดเวลาในการดื่มสุราเพื่อไ้การดื่มนั้นลดน้อยลง ชั้นตอนที่ 3 เป็นชั้นตอนแห่งการห้ามอย่างเด็ดขาดเพื่อไ้รู้ว่สุราเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ เมื่อนำรูปแบบการสอนของท่านชัฎมัมตอะลี มาเทียบกับรูปแบบการสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ต่อประชาชาติของท่านเราะสูลุลลอฮ์ก็พบว่า รูปแบบการสอนของท่านชัฎมัมตอะลีนั้นมีรูปแบบในโครงสร้างใหญ่ไ้ละเคียงกับรูปแบบการสั่งห้ามของอัลลอฮ์ เป็นการนำเอาบัญญัติแห่งอัลลอฮ์มาประยุกต์ใช้ไ้ได้ผลกับสภาพแวดล้อมจริง กล่าวคือท่านชัฎมัมตอะลี ไม่สามารถห้ามเหล่าสาวุศิชย์ให้เลิกแบบฉับพลัน แต่ท่านอาจจะเห็นว่การห้ามแบบนั้นจะเป็นการหักห้ามน้ำใจเกินไป กอรบกับการให้เลิกเสพโดยเฉียบพลัน อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้ที่เสพหนัก ๆ ได้ เนื่องจากร่างกายอาจรับการเปลี่ยนแปลงแบบเฉียบพลันไ้ไม่ได้ (Srimala, 2019)

2. การสอนเชิงคำพูดสัมผัสคล้องจอง ลักษณะปรัชญาคือรูปแบบการสอนอีกประการหนึ่งของท่านชัฎมัมตอะลี ท่านจะใช้วิธีนี้กับลูกศิษย์โดยทั่วไปเนื่องจากเป็นคำพูดที่สามารถจดจำได้ง่าย และเป็นสิ่งที่ชื่นชอบของบรรดาศิษย์ (Seesaman, 2019) เป็นการสอนที่ไ้ใช้ความคิดใคร่ครวญ เช่น คำสอนที่กล่าวว่ “นกทั้งร้อย มาลงหนองน้อย มีรอยตีนเดียว” คำสอนนี้มัยยะทางด้านหลักศรัทธานั้น คือ คำว่ นกทั้งร้อย หมายถึง มนุษย์ทุกคน และคำว่ หนองน้อย หมายถึง ศาสนา รวมกันจึงไ้ความว่ เมื่อผู้คนที่มาจากหลากที่มารวมกันเพื่อหลักการแห่งศาสนาจะต้องมาพูดคุยกัันเพื่อให้ทุกคนมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความเป็นเอกะแห่งอัลลอฮ์ให้จงได้ (Wangabdulloh, 2019) แต่ผู้วิจัยมีทัศนะว่ คำว่ นกทั้งร้อย หมายถึง ผู้คนทุกผู้ทุกนาม หนองน้อย หมายถึง จุดศูนย์รวม หรือองค์กรหนึ่งองค์กรใดที่ผู้คนมุ่งเข้าหาเมื่อนำประโยคมารวมกันพอจะวิเคราะห์ไ้ความว่ มนุษย์ทุกผู้ทุกนามไม่ว่าจะมาจากแห่งหนตำบลใด หากเข้ามาสู่จุดศูนย์รวมเดียวกัน ก็ต้องแสวงหาจุดร่วมให้ไ้ ทั้งนี้เพื่อให้ไ้ความซึ่งจุดมุ่งหมายขององค์กรหรือให้ไ้ความซึ่งความสำเร็จของกิจการหนึ่งกิจการใด ดังนั้นคำสอนนี้หากพิจารณาแล้ว ผู้วิจัยมีทัศนะว่ อาจมัยยะทางสังคมกล่าวคือ หากสมาชิกในสังคมมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันร่วมกันทำงานหนึ่งงานใดก็จะต้องมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันเสียก่อน เพื่อที่ไ้งานดังกล่าวบรรลุถึงเป้าหมาย นั้นคือแม้จะมีหลากหลายความคิดหากแต่กิจกรรมต่าง ๆ จะบรรลุจุดหมายได้ จะต้องรวมความคิดเป็นหนึ่งเดียวกัน

อีกส่วนหนึ่งของคำสอนเชิงปรัชญาของท่านคือ คำสอนที่กล่าวว่า“หนึ่งแล้วอย่าแหงน ไม่ต้องแอบไปถามแครงถามกา” คำสอนนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนมีความเห็นเป็นหนึ่งเดียวกัน นั่นคือเป็นคำสอนเชิงการศรัทธาในเอกภาพแห่งอัลลอฮ์ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงกล่าวไว้ในบทที่ 14 ส่วนหนึ่งจากโองการที่ 10 ตามการให้ความหมายและคำอธิบายของ อาจารย์ต่วน สุวรรณศาสตร์ว่า

“เหล่าพระศาสนทูตของพวกเหล่านั้น ก็เฝ้าถามขึ้นว่ายังมีสงสัยในเรื่องเอกภาพของอัลลอฮ์ องค์เนรมิตบรรดาชั้นฟ้าทั้งเจ็ด และแผ่นดินอยู่อีกหรือ ย่อมไม่มีอะไรต้องสงสัยเลยอย่างแน่นอน เพราะการที่ทรงเนรมิตบรรดาชั้นฟ้าทั้งเจ็ดก็ดี และผืนแผ่นดินก็ดี คือได้ว่าเป็นหลักฐานอันกระจ่างชัดชี้ถึงพลาณาภาพของพระองค์”

โองการดังกล่าวพระองค์ทรงแจ้งให้ทราบว่าเป็นพระผู้ทรงสร้างของพระองค์ และความเป็นเอกะของพระองค์ พวกเขายังสงสัยในการที่จะเคารพภักดีต่อพระองค์อีกหรือ ในขณะที่พระองค์ทรงเป็นผู้บันดาลทุก ๆ สิ่ง และไม่มีผู้ใดคู่ควรแก่การเคารพกราบไหว้ เว้นแต่พระองค์แต่เพียงผู้เดียว (Suwanasart, 2004) นั้นหมายความว่า บรรดาผู้ศรัทธานั้นจะต้องเคารพภักดีแต่อัลลอฮ์แต่เพียงผู้เดียวอย่างไม่มีข้อสงสัยและมีต้องไปแสวงหาทิศของผู้ที่ไม่ศรัทธา

สังคมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ณ เวลานั้นยังเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมีสิ่งแวดล้อมที่มิใช่บรรยากาศแห่งอิสลามเกือบทั่วไป ทำให้การศรัทธาในอัลลอฮ์รวมทั้งข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของศาสนาไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดข้อสงสัยบางประการของเหล่าสานุศิษย์ (Chaimongkol, 2019) หากแต่ผู้วิจัย มีทัศนะว่า มีความเป็นไปได้ที่ท่านชัยคุ้มฮัมมัดอะลี ต้องการสื่อให้เหล่าสานุศิษย์ทราบว่า หากเชื่อมั่นในอิสลามก็จงเชื่อคำสั่งสอนของท่านด้วย เพราะหลักการที่ท่านนำมานั้น เป็นหลักการที่ท่านนำมาจากแหล่งแห่ง บทบัญญัติทั้ง 4 (Wahbah, 1986) ที่ได้รับการยอมรับจากบรรดานักวิชาการอิสลาม เนื่องจากตำราต่าง ๆ ที่ท่านได้ศึกษาค้นคว้า ก็เป็นตำราที่นักวิชาการชั้นนำได้ประพันธ์ไว้ เห็นได้จากตำราที่อยู่ในตู้หนังสือของท่าน

อภิปรายผล

เนื่องจากไม่เคยมีเอกสารหรือตำราใด ๆ ทำการบันทึกชีวประวัติ และรูปแบบการสอนของท่านไว้ นอกจากเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ข้อมูลที่ได้จึงอาศัยการสัมภาษณ์เป็นสำคัญ อาจมีการคลาดเคลื่อนเนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเป็นผู้อาวุโสอาจมีการคลาดเคลื่อนในข้อมูลหรือบางครั้งผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า ที่จำได้น่าจะเป็นแบบนี้ ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นงานวิจัยที่ไม่เคยมีการวิจัยก่อนหน้านี้โดยจากการศึกษาชีวประวัติ และรูปแบบการสอนของท่านชัยคุ้มฮัมมัดอะลี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอค้นพบที่สำคัญคือ ชัยคุ้มฮัมมัดอะลีกำเนิดที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในวันพฤหัสบดี ปี พ.ศ. 2391 ปีระกาซึ่งตรงกับปลายรัชสมัยของรัชกาลที่ 3 จากตระกูลที่บิดาและมารดาเป็นชาวนา ตัวท่านเองในวัยเด็กมีอาชีพรับจ้างเลี้ยงควาย และท่านได้ไปศึกษาต่อ ณ นครมัทกะฮ์ และกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ในวัย 7 ขวบเศษ เป็นระยะเวลาประมาณ 40 ปี เป็นน่าสังเกตว่าแม้ว่าท่านได้ไปศึกษา ณ กลุ่ม

ประเทศอาหรับ ตั้งแต่ในวัยเยาว์ หากแต่ท่านก็ได้ลิ้มรสชาติไทย ยิ่งไปกว่านั้นท่านยังสามารถใช้ภาษาไทยได้ในระดับดีมาก เห็นได้จากคำสอนของท่านที่เป็นคำสอนเชิงปรัชญา เปรียบเทียบเชิงสุภาษิตคำพังเพย และมีสัมผัสที่ง่ายแก่การจดจำทำให้บรรดาเหล่าสานุศิษย์จดจำคำพูดของท่านอย่างมีลิ้มเลียน และสิ่งที่น่ากล่าวถึงอีกประการก็คือ ถึงแม้ว่าท่านได้เสียชีวิตไปหลายปีแล้วตาม และมีผู้คนหลากหลายตั้งตัวเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของท่าน แต่ผู้คนเหล่านั้นก็มีอาจที่จะมาทดแทนที่ของท่านได้เลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจำนวนของเหล่าสานุศิษย์ที่มีเล็กน้อยเพียง 200-300 คน อิทธิพลของคำสอน รวมถึงการได้รับการเคารพยกย่องจากเหล่าสานุศิษย์ ต่าง ๆ เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าท่านซัยคัมฮัมมัดอะลี เป็นผู้หนึ่งที่สมควรกล่าวขวัญถึงความมุ่งมั่นตั้งใจที่ต้องการให้บรรดามุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดใกล้เคียงได้มีความรู้อย่างแท้จริงในบทบัญญัติแห่งอิสลาม สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ท่านซัยคัมฮัมมัดอะลีท่านได้รวบรวมคุณลักษณะอันพึงประสงค์หลายประการสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนา คือ ความบริสุทธิ์ใจ (อิดลาศ) ความจริงใจ (ศิดก) ความรับผิดชอบ (อะมานะฮ์) เอกลักษณะในการนำเสนอ (ตบลิษ) และความเฉลียวฉลาด (พะฎอนะฮ์) ทางด้านความบริสุทธิ์ใจเห็นได้จากการที่ท่านมีความเพียรพยายามในการที่จะนำบุคคลผู้ไม่รู้หนังสือไม่สนใจศาสนาเข้ามาสู่บรรยากาศแห่งอิสลาม เป็นภาพที่ชัดเจนจากการที่ท่านพยายามเดินเข้าหาผู้ที่ต่ำต้อยทางฐานะทางเศรษฐกิจและความต่ำต้อยทางการศึกษา ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นความบริสุทธิ์ใจต่อการเผยแพร่ศาสนาโดยมิหวังสิ่งตอบแทนในโลกนี้ ความรับผิดชอบสะท้อนจากการที่ท่านแจวเรือไปหาเหล่าสานุศิษย์เพื่อประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ถึงครัวเรือน เพื่อชักชวนผู้คนเข้าสู่ความถูกต้องแห่งศาสนา ด้านเอกลักษณะในการนำเสนอพบได้จากคำสอนที่เป็นสุภาษิตคำพังเพยมีการสร้างคำให้มีการสัมผัสกันเพื่อง่ายในการจดจำและนำไปใช้ รวมถึงสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้ในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ด้านความเฉลียวฉลาดในการนำเสนอ พบได้จากการที่ท่านพยายามที่จะให้เหล่าสานุศิษย์ลดละเลิกการเสพกัญชา อย่างเป็นขั้นเป็นตอนอย่างเป็นระบบเพื่อมิให้กระทบกับการดำเนินชีวิต และเพื่อสร้างความง่ายดายในการปฏิบัติศาสนาที่มีทำให้เหล่าสานุศิษย์เบื่อหน่ายและอาจจะหันเหออกจากแนวทางของอิสลามในที่สุด หากพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า รูปแบบการสอนการเผยแพร่ศาสนาของท่านซัยคัมฮัมมัดอะลี สอดคล้องกับรูปแบบการเผยแพร่ศาสนาและตรงกับคุณลักษณะของท่านเราะสุลุลลอฮ์ กล่าวคือ มีคุณลักษณะแห่งความบริสุทธิ์ใจ (อิดลาศ) ความจริงใจ (ศิดก) ความรับผิดชอบ (อะมานะฮ์) เอกลักษณะในการนำเสนอ (ตบลิษ) และความเฉลียวฉลาด (พะฎอนะฮ์)

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1. นำรูปแบบการสอนของท่านไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน
2. นำคำสอนของท่านทั้งหมด มาตีความและนำมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด
3. ในคำสอนประโยคเดียว อาจตีความหมายได้ในหลายมุมมอง สมควรที่จะนำมาวิเคราะห์และตีความหมายให้หลากหลายทั้งทางด้านนิติศาสตร์อิสลามและด้านรัฐศาสตร์

สรุปผลการวิจัย

ท่านชัยค์มุฮัมมัดอะลี ถือกำเนิดในตระกูลที่มีชื่อเสียงมากนักในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางด้านวงศ์ตระกูล เชื้อสาย ฐานะทางสังคม รวมทั้งไม่ปรากฏว่าท่านกำเนิดมาในตระกูลที่เคร่งครัดในศาสนา หากแต่ว่าบิดามารดาของท่านก็ยังคงมีความประสงค์ที่จะให้ท่านได้ร่ำเรียนศาสนา โดยส่งท่านไปเมืองมักกะฮ์เพียงลำพังในวัยเยาว์ เป็นการเผชิญชะตากรรมโดยลำพัง นับว่าเป็นความเด็ดเดี่ยวของผู้เป็นพ่อแม่ต่อการตัดสินใจดังกล่าว และถึงแม้ว่าท่านใช้ชีวิตส่วนใหญ่กับการเรียนภาษาอาหรับและภาษามลายู แต่กระนั้นท่านก็ยังสามารถใช้ภาษาไทยได้ในระดับดีมาก โดยเฉพาะคำสอนของท่านที่เน้นคำสัมผัส คล้องจอง ที่แฝงไปด้วยความคิดในเชิงหลักเตฮะฮีด (หลักศรัทธา) หลักฟิเกาะห์ (หลักปฏิบัติ) และหลักตะฮะวูฟ (หลักจริยธรรม) รวมทั้งหลักการใช้ชีวิตในสังคมที่เน้นความสามัคคี และความเป็นหนึ่งเดียวกัน และนับว่าเป็นความชาญฉลาดของท่านในการออกแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน ซึ่งเป็นผลทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยพิจารณาว่าไม่ปรากฏว่าท่านได้สอนในรูปแบบของการอ่านการเขียนมากนัก ทั้ง ๆ ที่ท่านก็มีตำรามากมายที่ถูกเก็บรักษาไว้ในตู้หนังสือของท่าน แต่ต้นเนื่องมาจากผู้คนในยุคนั้นมีผู้ที่อ่านออกเขียนได้เล็กน้อยเท่านั้น ท่านจึงเน้นการสอนใน 2 รูปแบบคือ การสอนในเชิงปฏิบัติแบบค่อยเป็นค่อยไป กับการสอนในลักษณะคำพูดเชิงสัมผัส กึ่งกาพย์กลอน ซึ่งเป็นสิ่งที่ง่ายแก่จดจำ และด้วยการสอนทั้ง 2 วิธีนี้ สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้คนที่มีค้อยรู้เรื่องศาสนาให้กลับมาสู่แนวทางที่ศาสนาพึงประสงค์ได้ นับว่าเป็นการเรียนการสอนที่สัมฤทธิ์ผลเป็นอย่างมาก

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงไปด้วยดีด้วยอนุมัติแห่งพระเจ้าผู้ทรงอำนาจยิ่งรวมทั้งได้รับความช่วยเหลือจากคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลาย ๆ ท่านที่ได้ช่วยแนะนำและตรวจสอบบทความ ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านที่ให้ข้อมูล และแนะนำให้ไปหาข้อมูลกับบุคคลที่เชี่ยวชาญจนได้ข้อมูลที่อึดตัว และขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ทุก ๆ ท่าน

เอกสารอ้างอิง

- Fakiya CA. *Position of Corteb at Nurul Salam Mosque*. Academic of Al-Tariqah Al-Qadiriyyah, Interview, 6 October 2019.
- Christopher MJ. *An expert of the history of Sheikh Muhammad Ali Shukre elbn Usman*, Interview: 2019.
- Committee of Aliyid Daroin Mosque. *Book opening ceremony for Aliyid Daroin Mosque*. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, 2001.
- Senklaw J. *Islamic Committee of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province*, Interview, 22 October 2019.
- Chaimongkol M, *Senior Athlete at At Al-Tariqah Al-Qadiriyyah*. Interview, 11 May 2019.

- Seesaman M. *An expert of the history of Sheikh Muhammad Ali Shukree Ibn Usman*. Interview, 10 October 2019.
- Srimala S. *An expert of the history of Sheikh Muhammad Ali Shukre elbn Usman*. Interview, 15 August 2019.
- Wangabdulloh S. *Position of Bilal at Nurul Salam Mosque*. An expert of the history of Sheikh Muhammad Ali Shukreelbn Usman. Interview, 29 October 2019.
- Suwanasart T. *The Holy Quran Translated According to The Meaning and Expansion*, Quran Pimluck, 1/143. Bangkok: 2004.
- Suwanasart T. *The Holy Quran Translated According to the Meaning and Expansion*, Quran Pimluck, 2/128. Bangkok: 2004.
- Suwanasart T. *The Holy Quran Translated According to the Meaning and Expansion*, Quran Pimluck, 1/651. Bangkok: 2004.
- Suwanasart T. *The Holy Quran Translated According to the Meaning and Expansion*, Quran Pimluck, 1/683. Bangkok: 2004.
- Wahbah AZ. *Usulul Fix al-Islamiy*. Dimushg: Dar-al-fikri, (Damascus) 1986.
- Wangabdulloh W. *The Imam at Nurul Salam Mosque*, The elders of Al-Tariqah Al-Qadiriyyah, Interview: 15 September 2019.